

ТРАНСФОРМАЦІЯ УКРАЇНСЬКОЇ ФІЛОСОФСЬКО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ДУМКИ У ТРАДИЦІЙНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

У статті аналізується вплив глобалізаційних процесів на формування української філософсько-педагогічної думки у традиційному суспільстві, визначено фактори впливу на зміст освіти.

Ключові слова: глобалізаційні процеси, філософсько-педагогічна думка, традиційна суспільство, освіта, виховання, зміст освіти.

Історія української філософсько-педагогічної думки є складовою і невід'ємною частиною світового історичного процесу. Разом із тим, щоб створити цілісну картину вітчизняної освіти в процесі її розвитку необхідно врахувати широкую сукупність чинників глобалізаційного характеру, що впливали і впливають на її становлення та функціонування.

Глобалізаційні процеси в освіті ми трактуємо як процес інтеграції та розвитку національних освітніх систем у планетарному і субпланетарному (регіональному) вимірах. Серед чинників, які визначають сутність глобалізаційних освітніх процесів відносяться як позапедагогічні (політичні, ідеологічні), так і власне науково-освітні. До першої групи можна віднести експансію світових релігій і світових імперій, до іншої – поширення філософських, педагогічних, освітніх ідей, нових освітніх технологій тощо. В історії становлення та розвитку української освіти А. Сбруєва виділяє п'ять глобалізаційних впливів [1, с.49-53], які припадають на аграрний (традиційний), індустріальний та постіндустріальний періоди цивілізаційного розвитку.

Метою дослідження є формування та вплив філософсько-педагогічної думки на становлення змісту освіти в Україні у традиційному суспільстві.

Слід зазначити, що ще в період первісного суспільства у стародавніх слов'ян існувала певна система виховання, основою якої була родина. Відтак, виховання на той час зводилося переважно до розвитку в молоді фізичних сил і спритності, щоб останні могли собі добувати засоби для існування й захищати себе від ворогів [2, с.19]. Утворення Київської держави не внесло одразу змін в організацію освіти, хоча спонукало до виникнення писемності [3, с.57-58]. Разом з тим, культура Київської Русі стала історично-географічним перехрес'ям і «містком зустрічі» північно-західних та південно-східних історико-культурних потоків, що призвело до посилення впливу останніх, особливо східно-візантійської культури, який ви-

разився у прийнятті християнства. Саме цю подію ми розцінюємо як першу глобалізаційну хвилю, що радикально змінила сутність і характер освіти, сприяла зародженню філософсько-педагогічної думки та створенню перших освітніх закладів. В основі освіти був покладений новий тип світогляду – релігійна філософія, котра домінувала впродовж усього традиційного (аграрного) етапу розвитку українського суспільства.

Даному процесу, на нашу думку, сприяла ще одна причина, а саме, як стверджує В.С. Горський: «Однією з особливостей становлення філософської культури Київської Русі була «всесвітня відкритість», здатність до творчого синтезу різноманітних ідей, що в сукупності своїй складали зміст тогочасної світової філософської думки» [4, с.4].

Під впливом християнства поступово відбулася докорінна зміна світобачення та світосприйняття Давньоруської держави. Особливістю язичницького світогляду було обожнення природи. Язичництво пригнічувало людську душу й виховувало страх перед природними силами. Оголошення християнством Бога надприродною силою, котра керує світом, кардинально змінило ситуацію, позбавивши людину цього страху. Поступово відбувалася зміна акцентів у релігійній вірі: він був перенесений із зовнішнього на внутрішній світ людини, внаслідок чого людина отримала свободу вибору поведінки. Справедлива розплата чекає в потойбічному світі. Такі якісні зміни помітно вплинули на звичаї та мораль ранньослов'янського суспільства: певною мірою пом'якшилися стосунки між людьми, було усунено полігамію, засуджено звичаї родової помсти. Характеризуючи християнство як віру, що «вперто й завзято все сунулась та сунулась по Європі», І. Огієнко зазначав: «З етичного боку християнство як культ любови, стояло без порівняння вище над усі інші віри, які хоч і визнавали єдиного Бога, але не були пересякнені величною любов'ю до ближнього як основою життя» [5, с.110-111].

Проте абсолютна євангельська істина сприймалася українським народом відповідно його психологічних властивостей, історії, побуту. Християнство не забезпечувало всього того, чим жив до прийняття його народ. Таким чином вироблявся світогляд, мораль і звичаї, в яких органічно об'єднувалися євангельське вчення з деякими непротивними йому елементами попередньої національної культури [6, с.35]. Отже, хоча роль християнської ідеології й була великою у виникненні філософсько-педагогічних ідей, проте її не слід перебільшувати. Річ у тому, як уже згадувалося, Київська Русь і до прийняття християнства вже мала певний рівень культурного розвитку, який ґрунтувався на міфологічно-світоглядних уявленнях південно-східних слов'ян.

Відтак, перед мислителями тієї доби постало питання історичної ваги – використання зазначених духовних багатств. І вони не пішли легким шляхом їх механічного засвоєння та використання, а розгорнули величезну інтелектуальну роботу з їх творчого переосмислення з урахуванням особливостей розвитку своєї історії, культури та менталітету. І в цьому складному духовному процесі було започатковано становлення основ самобутньої філософії. Любов до мудрості пов'язувалася любов'ю до Бога, остання тлумачилася як справжня філософія. А тому, не випадково, тема «людина – Бог» пронизує трактати багатьох авторів. Філософом називали того, хто, спираючись на книжну мудрість, не просто відкривав істину, але й перетворював її «во своє благо», застосовував у житті. Філософ був як «любомудр», який мислить себе в середині буття. Тому й до істини він доходить своїм шляхом. Йдеться про стиль мислення. Він також є самобутнім, бо відрізняється від західноєвропейського, який ототожнювався з платонівсько-аристотелевським стилем мислення. Відповідно, мислителі Київської Русі започаткували і свій стиль мислення, який був ближчий до «александрійсько-біблійного» стилю мислення і який дослідники назвали «символічно-образним» [7, с.36].

Такий стиль мислення зосереджував увагу переважно не на об'єкті пізнання (який мислиться як всезагальне суще), а на суб'єкті пізнання, на людині. І такий філософ приходив до філософських істин через аналіз граничних підстав людського буття. Визначальною рисою цієї філософії була вся драма людського буття: життя та смерті, пошуки сенсу життя, добра та ін.

У надрах філософії, як зазначає В. Ягупов, відбувався процес зародження української педагогіки [8, с.11]. Відповідно, філософсько-педагогічна думка Київської Русі мала свій образ, свій духовний досвід, відтворювала дух своєї епохи, який був побудований на таких принципах та ідеалах:

- загальна спрямованість на вирішення актуальних питань суспільного буття;
- обґрунтування духовно-практичних форм освоєння світу;
- увага до проблем людини, пізнання, смисложиттєвої проблематики;
- вірність і дотримання канонів і традицій православної віри;
- у сфері соціальних і моральних стосунків переважання загальнолюдських ідеалів добра та краси, мужності, вірності, чесності, щирості, простоти.

Дана проблематика була розкрита у релігійно-літературних джерелах Київської Русі. На християнському вченні будова-

лись моральні уявлення митрополита Іларіона у творі «Слово про Закон і Благодать» [9]. На богословському моралістичному оптимізмі побудована етична доктрина в «Повчанні» Володимира Мономаха [10].

Проникнення християнської культури, ускладнення політичного життя, розвиток торгівлі, удосконалення техніки вимагали дедалі більшої кількості освічених людей. Цього ж вимагали й завдання релігійно-просвітницького характеру. У великих культурних центрах зростала потреба в книжках для навчання та приватного користування. Центрами писемності на Русі, як, власне, й у всій християнській Європі, стали церкви і монастирі, при яких діяли навчальні заклади [3, с.74], заснування яких пов'язують із Володимиром Великим. У літописі «Повість минулих літ» зазначається: «І почав він ставити по городах церкви, і попів [настановляти], і людей на хрещення приводити по всіх городах і селах. І, пославши [мужів своїх], став він у знатних людей дітей забирати і отдавати їх на учення книжне» [10, с.66].

Слід зазначити, що вже за часів Володимира Великого й Ярослава Мудрого шкільна освіта мала високий рівень, про це свідчить існування в той період диференціації навчальних закладів. Б. Греков виділяє вищу і нижчу школи. Вища школа здійснювала підготовку до державної, культурної та церковної діяльності. Учні в ній вивчали грецьку мову, філософію, граматику, риторику, історію, спів, богослов'я. У нижчій школі готували рядових церковних діячів: попів, дияконів, навчали читанню, письму [11, с.220].

У 1086 р. Ганна Всеволодівна, онука Ярослава Мудрого, відкрила при Андріївському монастирі в Києві першу спеціальну жіночу школу. Як стверджує Ю. Терещенко, у Європі подібних шкіл в даний період не було [12, с.230].

Основним джерелом знань, за допомогою яких учні опановували науку, були Псалтир, Часослов, два «Ізборники» князя Святослава (1073, 1076 рр.), збірники «Бджола», «Ізмарагд» та ін.

Безперечно, як і в західних школах, в Київській Русі основу складало богослов'я, проте на відмінну від останніх, учні давньоруських шкіл мали змогу знайомитися із працями філософів як античності, так і Візантії. Так, у збірці «Бджола» ввійшли уривки з праць Сократа, Платона, Аристотеля, Софокла, Епікура, Плутарха та інших мислителів [13, с.99]. Основними джерелами богослов'я та філософських знань у Київській Русі були праці візантійського церковного діяча Іоана Домаскіна з богослов'я, граматики та діалектики [11, с.226-227].

Оцінюючи діяльність князів Володимира та Ярослава в освітній сфері літописець зазначав: «... Володимир зем-

лю зорав і розм'якшив, себто хрещенням просвітив, а сей великий князь Ярослав, син Володимира засіяв книжними словами серця віруючих людей, а ми пожинаємо, учення приймаючи книжне» [10, с.89]. Отже, визначаючи вплив християнсько-візантійської культури на систему освіти Київської Русі, ми підтримуємо думку А. Сбруєвої, що він носив асиміляційний характер, оскільки ідеологічною основою було християнство, що знайшло підтримку з боку керівників держави [1, с.50].

Занепад київської державності у XIII ст. пов'язаний як з внутрішнім розбратом, так і з татаро-монгольською навалою, спричинив суттєву деградацію освіти, однак асиміляційного впливу християнсько-візантійська традиція не зазнала, оскільки завойовники не принесли з собою достойних духовних надбань і не ставили собі такої мети. Не сталося тако-го впливу і в процесі завоювання значної української території литовськими феодалами, оскільки останні на той час не мали навіть своєї літературної мови [3, с.83-85; 14, с.97-99]. Разом з тим, уже з XIV ст. розпочалася польсько-католицька експансія на українські землі, з якою ми пов'язуємо другу глобалізаційну хвилю і яка носила асиміляційний характер щодо української нації і мала багатоаспектний характер. Безпосередньо в епіцентрі даних явищ опинилася освітня сфера, оскільки вона була природно пов'язана з питанням збереження православ'я, тобто ідеологічною основою об'єднання української нації. Відповідно православні освітні заклади, як і православні церкви та монастирі, піддавалися гонінню та нищенню, тим паче, що школи існували при культових закладах [15, с.33-38].

Із розчленуванням українських земель у XIV ст. розпочинається цілеспрямована політика наступу на українське шкільництво. У 1397 р. при Празькому, а 1409 р. при Краківському університетах були утворені інтернати для студентів з інших земель, де навчалися і представники українських заможних родин [2, с.43-44]. Почали утворюватися католицькі школи у Львові, Луцьку, Києві та інших містах, у яких досить часто заборонялося навчання православних українців [2, с.51-52]. Наприклад, саме так робили у Львівській католицькій школі. Щоб посилити вплив католицизму до Польщі у 1565 р. були запрошені єзуїти, які також почали засновувати школи на українських землях – Київщині, Волині, Поділлі, Галичині [13, с.124].

У католицьких школах, крім мов – латинської, грецької, польської предметом навчання були граматики, риторика, діалектика, арифметика, географія, музика, астрономія. В єзуїтських школах місця точним наукам майже не було.

Основним завданням єзуїтської педагогіки, як зазначають С. Сірополко та О. Любар, було прищеплення зневаги до культури і звичаїв свого народу [2, с.55-56; 13, с.124].

Разом з тим, вклучення України до складу Польського королівства зумовило зміни у духовному та культурному житті суспільства. Головне спрямування цих змін визначалося переорієнтацією на взаємодію з культурними надбаннями Західної Європи. Однак, залучення до загальноєвропейської культури не привело до втрати самотутньої української культури, оскільки цей процес здійснювався за умов дедалі зростаючої боротьби, яку змушений був вести український народ проти фізичного винищення з боку Польщі. Кращі представники українського народу – Іван Вишенський, Христофор Філалет, Петро Могила, Мелетій Смотрицький та інші, не тільки зуміли протистояти асиміляційній хвилі, але своєю діяльністю зробили значний внесок у розвиток національної освіти. Розробка гуманістичних і реформаційних філософсько-педагогічних ідей здійснювалася в українській думці на основі греко-слов'янських культурних та релігійних традицій.

Теоретичне осмислення і розробка комплексу ідей, пов'язаних із збереженням і розвитком української освіти в душі гуманістичних ідей, здійснювалося наприкінці XVI – на початку XVII ст. українськими книжниками, що групувалися навколо культурних освітніх центрів. Одним з перших таких центрів стала Острозька академія, заснована Волинським князем Костянтином Острозьким в 1572 р. [16, с.170]. Навколо цього центру була згуртована плеяда видатних українських науковців-викладачів: Г. Смотрицький, К. Острозький, В. Суразький, Й. Княгинський, Д. Наливайко. Діячі Острозької академії в основу виховання ставили почуття патріотизму, побудованого на духовній традиції Київської Русі.

Острозький центр, який об'єднував у собі академію, науково-літературний осередок та видавництво, за змістом навчання називають слов'яно-греко-латинським [17, с.28]. У цьому типі шкіл вбачається прообраз інтеграційних процесів конвергентного типу в освітній сфері. Саме об'єктивні обставини релігійного й політичного життя змусили православному українську інтелігенцію навчатися кращого чужого (латинської мови, європейської науки і культури) задля збереження і збагачення свого (слов'янської мови, православної релігії, культури). Дану тезу характеризують факти запрошення до центру зарубіжних вчених – К. Лукариса, Д. Палеолога, Я. Лятоса та інших [7, с.72-73; 13, с.128]. Як і в інших тогочасних європейських закладах, в Острозькій академії викладали «сім вільних мистецтв», тобто предме-

ти «тривіуму» (граматика, риторика, діалектика) та «квадри-віуму» (арифметика, геометрія, музика, астрономія). Значна увага приділялася вивченню мов: слов'янської, грецької та латинської [2, с.56].

Поява слов'янсько-греко-латинських шкіл переросла у нову українсько-освітню традицію завдяки руху братських шкіл, діяльність яких становлять одну з найбільш цікавих і плідних сторінок в історії української освіти. Найхарактернішою особливістю братської школи був її демократичний, встановлений характер [18, с.130].

Зміст навчання в братських школах базувався на філософсько-педагогічному гуманізмі. Такий підхід передбачав:

- по-перше, підготовку учнів до участі в громадському житті. Елементи такого підходу знайшли відображення в статуті шкіл, де були включені засади самоврядування, виконання різних виборчих посадових обов'язків;
- по-друге, використання методики самостійного опанування наук, яка полягала у записі до спеціальних зошитів прикладів, цитат, сентенцій тощо;
- по-третє, навчання учнів красномовству, яке б сприяло розвитку розумових здібностей і піднесенню морального рівня учнів [18, с.154, 160].

Відповідно до завдань розроблялися і навчальні програми. Так, у Львівській братській школі вивчали слов'янську, грецьку, латинську та польську мови, граматику, поезію, риторичку, діалектику та спів. В усіх братських школах обов'язковим було викладання богослов'я [2, с.65; 18, с.161].

Побудовані на високому національному і моральному дусі братські школи були відкриті по всій території України [13, с.131]. Особливе місце серед них займала Київська братська школа, у програмі якої головне місце займала слов'янська мова і яка знаходила підтримку українського козацтва [18, с.166-167].

Як зазначає В. Горський, братські школи сприяли формуванню світської науки, створенню професійних наукових знань, в тому числі і філософії [7, с.80]. Учнями і викладачами братських шкіл були Сильвестр Косів, Ісає Копинський, Єлисей Плетенецький, Захар Копистенський, Петро Могила, Йов Борецький, Лаврентій та Стефан Зизанії, Мелетій Смотрицький та ін. Здобутки братських шкіл мали значний вплив на розширення філософсько-педагогічної думки як на Схід, так і на Захід. Так, С. Сірополко, виходячи з праць російських істориків, констатує, що наука в Україні була значно вищою «московських книжників», і саме з приходом київських учених до Москви розпочинає формуватися в останній система освіти [2, с.94-95]. Відповідно і в «Історії української

школи і педагогіки» за ред. О. Любара ми знаходимо констатацію факту впливу педагогіки братських шкіл як одного з джерел у написанні Яном Коменським своїх фундаментальних праць [13, с.132].

Саме завдяки діяльності братських шкіл, які послужили синтезом духовних надбань Заходу і Сходу Європи, на основі власних вітчизняних традицій розпочався процес повернення України обличчям до Заходу без прийняття католицьких догматів і без втрати національної ідентичності.

Разом з тим, братські школи, виконавши свою роль у розвитку освіти, вже не змогли задовольнити зростаючі вимоги й змушені були поступитися таким навчальним закладам, які були б на рівні західноєвропейських. Таким закладом постає Києво-Могилянська академія. Вагомий внесок у становлення академії вніс Петро Могила, як писав М. Грушевський: «Організована ним школа не даремно носила його ім'я: справді міцно трималася виробленого ним наукового і культурного плану. Її вихованці, ... трималися даних ним взірців як у вихованні молоді, так і в питаннях віри та в церковній політиці. Аж до останньої московізації, проведеної наприкінці XVIII ст., Київська академія, а з нею й українське громадянство, в ній виховане, жило спадщиною Могили, його духом. Відти величезне значення його в історії української культури і незвичайний пієтизм для його пам'яті й імені, що затримувався навіть у XIX ст.» [19, с.77].

Усвідомлюючи потребу України мати вищий навчальний заклад, П. Могила для забезпечення його функціонування не тільки запрошує викладачів (Сильвестра Косова, Ісаю Трихимовича), а й направляє юнаків для навчання в зарубіжні університети [20, с.92]. Відповідно зміст навчання в академії базувався як на філософії освіти братських шкіл, де основою була «любов до ближнього», так і на західних традиціях Гуманізму, Реформації та Просвітництва.

Загалом, у діяльності Києво-Могилянської академії, виходячи з проблеми співвідношення теології й науки, ми можемо виділи два етапи:

- перший, який продовжувався до кінця XVII ст. і характеризувався тенденцією до розмежування філософії і теології, перенесенням акценту пізнання з Бога на природу та людину;
- другий, який охоплював першу половину XVIII ст. та відзначався зародженням типу мислення, наближеного до європейської філософії епохи модерну. В цей час зростав інтерес до проблем гносеології, раціоналістичної та емпіричної методології. Розробляються теорії людини відповідні ідеям Нового часу [7, с.100-102].

Києво-Могилянська академія своєю організацією відповідала структурі європейських університетів. Проте існували й певні відмінності від останніх: власні принципи зарахування студентів, утримання викладачів, курс наук не завжди був постійним, випускникам не надавалося вчених ступенів тощо [21, с.86].

Відповідно до тогочасних вимог, як й у європейських вищих навчальних закладах, академія мала чітку організацію:

- у перших чотирьох загальноосвітніх класах учні здобували загальноосвітню гуманітарну підготовку, вивчаючи латинську, грецьку, слов'янську, польську мови, а також арифметику, геометрію, музику;
- два роки тривало вивчення філософії і чотири роки – теології [21, с.87].

Філософський курс, який складався із логіки, фізики (природної філософії), метафізики, відзначався кардинальною зміною способу функціонування філософії в українській культурі, а відповідно й освіті. Якщо раніше філософські ідеї були розчинені у продукті синтетичної культури, то з даного часу відбувається процес становлення філософії як самостійної сфери знання, світоглядно-методологічної основи пізнання світу природи та людини.

Серед викладачів Києво-Могилянської академії провідне місце у розвитку філософських знань, педагогіки, освіти займали І. Гізель, Ф. Прокопович, Г. Кониський, Й. Кононович-Горбацький, А. Баранович та ін.

У вирішенні проблем людини і моралі прогресивні гуманістичні ідеї пропагував І. Гізель. Саме людину філософ вважав творцем свого щастя, господарем своєї долі й своїх вчинків. Критеріями добра і зла І. Гізель вважав совість й людський розум: перша керує діями людини, оцінкою цих дій, другий дає можливість людині пізнати закони природи і діяти відповідно до них. Такий підхід вступав у суперечність із середньовічною схоластикою, утверджуючи принципи реально-го життя людини, її особливостей і гідності, що було характерно для Просвітництва.

Таким чином, на основі проведеного теоретичного аналізу можна констатувати, що філософсько-педагогічна думка в українському традиційному суспільстві, зазнавши безпосереднього впливу у планетарному вимірі, зберегла у змісті освіти традиційні основи, що побудовані на любоводії, гуманізмі, практицизмі.

Примітки:

1. Сбруева А.А. Глобалізаційні хвилі в історії української освіти // *Історія педагогіки у структурі професійної підготовки вчителя*: збірник наукових праць Кам'янець-Подільського державного педагогічного університету. Серія соціально-педагогічна. Кам'янець-Подільський: Абетка-НОВА, 2002. Вип. 3. Т. 1. С. 49-56.
2. Сірополако С. Історія освіти в Україні / [підготував Ю. Вільчинський]. Львів: Афіша, 2001. 664 с.
3. Любар О.О. Історія української педагогіки: навч. посіб. Київ: Інститут змісту і методів навчання МО України, 1999. 356 с.
4. Горський В.С. Нариси з історії філософської культури Київської Русі (середина XII – середина XIII ст.): [монографія]. Київ: Наукова думка, 1993. 164 с.
5. Огієнко І. Хрещення українського народу // *Київська Старовина*. 1992. № 2 [293]. С. 110-120.
6. Шейко В.М., Тишевська Л.Г. Історія української культури: навч. посіб. Київ: Кондор, 2006. 264 с.
7. Горський В.С., Кислюк К.В. Історія української філософії: підручник. Київ: Либідь, 2004. 488 с.
8. Ягупов В.В. Педагогіка: навч. посіб. Київ: Либідь, 2003. 560 с.
9. Іларіон, митрополит Київський. Про Закон і Благодать // *Київська Старовина*. 1992. № 1 [292]. С. 138-144.
10. Літопис руський / [переклад з давньоруської Л.С. Махновця]. Київ: Дніпро, 1989. XVI. 591 с.
11. Греков Б.Д. История культуры Древней Руси. Москва, Ленинград: Изд. Академии наук СССР, 1951. 547 с.
12. Терещенко Ю.І. Україна і європейський світ: Нариси історії від утворення Старокиїв. держави до кінця XVI ст.: навч. посіб. Київ: Перун, 1996. 496 с.
13. Любар О.О. Історія української школи і педагогіки: навч. посібник. Київ: Т-во «Знання» КОО, 2003. 450 с. (Вища освіта XXI століття).
14. Бойко О.Д. Історія України: посібник. Київ: Академвидав, 2004. 656 с.
15. Смолій В.А., Степанков В.С. Українська національна революція XVII століття (1648–1676 рр.). Київ: Вид. дім «Альтернативи», 1999. 352 с.
16. Дорошенко Д.І. Історія України в 2-х томах. Київ: Глобус, 1993. Т. 1. (до половини XVII ст.). 238 с.
17. Дзоз В.О. Гуманітарні традиції українців у контексті формування сучасної гуманітарної політики // *Нова парадигма*. Київ: Вид-во НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2005. Вип. 48. С. 19-34.
18. Ісаєвич Я.Д. Братства та їх роль в розвитку української культури XVI-XVIII ст. Київ: Наукова думка, 1966. 352 с.
19. Грушевський М.С. Духовна Україна: збірка творів / [упор. І. Гирич, О. Дзюба, В. Уляновський]. Київ: Либідь, 1994. 560 с.
20. Беланова Р.А. Гуманізація та гуманітаризація освіти в класичних університетах (Україна – США): [монографія]. Київ: Універ. видання «Пульсари», 2002. 214 с.

21. Виговський М., Філоненко С. Києво-Могилянська академія в XVIII ст. // Київська Старовина. 1996. № 6 [297]. С. 86-89.

This article deals with the influence of globalization processes on formation of Ukrainian philosophical and pedagogical thought in traditional society, defines factors that have an impact on the educational content.

Key words: *globalization processes, philosophical and pedagogical thought, traditional society, education, upbringing, educational content.*

Отримано: 23.10.2017